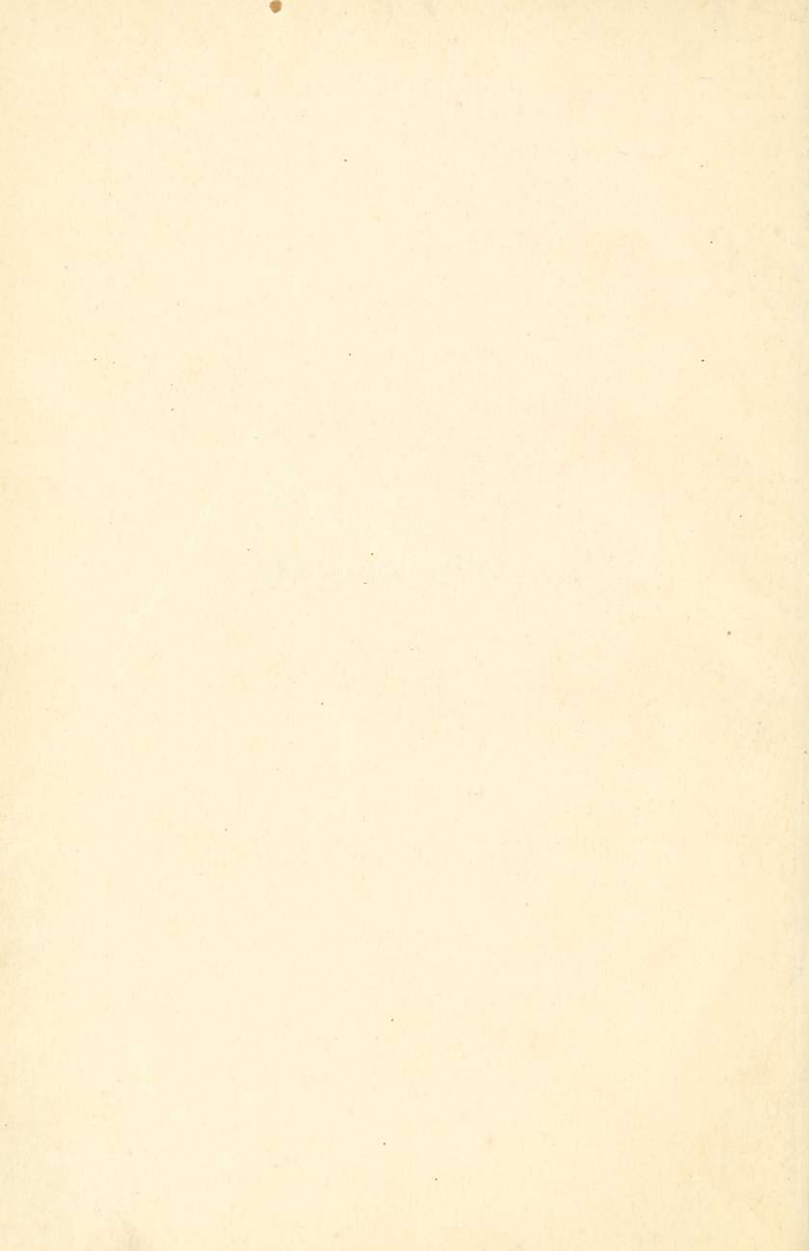

W. S. Schildd. Nittæ Næitæ

U. B.

UNIV. BIBLIOT.
* 1908 *
HELSINGFORS

Kelpu na

332.V.43,

N î t æ N æ i t æ

nîtelmiæ, væteliemiæ, vestelmiæ,
sotielmiæ, sovinto.

„Sitæ kûsta kûleminen,
jonka jûrella asunto“.

JYVÆSKYLÆSSÆ,

„Keski-Sömen“ kirjapainion kustantama.

N î t æ N æ i t æ

nîtelmia, vâitelmia, vestelmia,
sotielmia, sovinto.

„Sitæ kûsta kûleminen,
jonka jûrella asunto“.

M. S. Schirld

JYVÆSKYLÆSSÆ,
Keski-Sömen kirjapainiossa,
1889.

Esi-sana.

á. ê. í. ó. ú. ý. â. ô. é. ö. ø.
aa. ee. ii. oo. uu. yy. ää. öö. ie. uo. yö.

*Syty keli Sömen kukka,
Ihanneltava ihana,
Sydæmihin Sömalaisten!*

Tapa, Käyttö on jotakin josta joka henkile pitää kiini kiinteesti. Ja kuitenkin se sil- lon tællön mättü miten millonni. Nin on Sö- men Oiki-kirjotusta kin mitosteltu. Mut mätelmista tæssæ moni nærkestý nahkeasti; jopa joku suttua suhahtá silmittömæsti. Mütama mu- koma mekkonen katsó alas neihin hénosti nur- peissa nenin. Nínhæn mós honka, joka nostá latvansa ylilmæn ja pæivæ-paistésén, katsó jalo- ylpeæsti alas jækælæn mikæ mássa matalassa, katvêssa istua kollottæ.

Mutta eihæn se ole mikæn kumma. He ovat rakastunét nuihin leveæ-suisín kaunottarínsa, kaksois-ænileisín. Ja puhdas siveæ rakkaus, Lempi, ansaitsé aina kunnioitusta, jos olisikin sen esile, to paksu-nençeisýs, varsin vailla iha- nütta.

Vân omihan jokainen oikeutta lausua mē-
li-pitēnsē, vakāntunēn tosituksensa, kun vân sen
sivolla tekē. Se mahdollistā paremmūta. On
taistelukin joskus tarpēllinen. Mut hyvēn-tah-
toisūdella on mēkan terē kērittēvā. Viatonta
ilostetta vālin ei haittā. Semmoinen kēytos ei
āttelevia hāvota, nāden mēltē ei pahota. Vān oli
miten oli, ei mikēn epē-sointu mēli-piteissē Sō-
mi-ystāevien kesken sā yltyē eripuraisūdeksi, sāti
vihaksi. Se hāpeē olkōn kaukana meistē.

Nāemē Nītē nēitē ovat vân sanasia,
hyryjē Sōmen kasvavalle nōrisolle.

20. Kilpinen.

1. *Moni nimile, joka omi i n e tai n e-pâet-
tên, osottâ jotain peitettæ, pællystettæ esm. kæs i n e,
jalk i n e, pæh i n e, rîk i n e, sûh i n e, tam i n e,
ylæ n e y. m. E s i n e on siten môskin e s i -vâte,
e s i -lîna, e s i -peitti n e, e s i -rîppu, förklâde, för-
hänge *).*

*T o s i n e historia on samaten kuvailtu
sanoista t o s i ja t a r i n e, t o s i -t a r i n e supis-
tamalla. Eihæn T o s i n e sana torise eikä torise
kuin mûkalainen sana historia. T o s i n e on môs
lyhempi kuin t o h i s eli h i s t o r i a antava
sana. T o s i n e jo vittâ pæominaisûtensa totû-
della kertoella, t o s i -t a r i n e i l l a entisyden
tapahtumia ja edistymie. T o s i n e on môs
ikæn-kuin t o s i -tapausten p u k i n e, jossa læpi-
kûltavasti todân entisyden toimet esîn jælkæn-
tuleville sukupolville joko ihanneltaviksi taikka
kammottaviksi. T o s i n e sanan e pæte antâ
sille jo sitæ syvemmyttæ ja tærkeyttæ jota se ja-*

**) Kun ei Sömen keli ominut vastinetta
ajatukselle föremål, nîn minæ kæytin e s i n e sanâ
töta ymmærrettæ osottamân. Mut se oli minulta
ikævæ ereys. Jo kauan sitten olen sen oiaassut
ja kæyttænyt esile sanan tön ajatuksen kan-
nattajaksi.*

*lona tétence omí ihmiskunnan edistymisessæ. Joh-
tamalla hároilê sitæ sanat tosineinen, to-
sinéllinen, tosineilla y. m.*

*Kuten vastine, pukine, siten on ká-
vailtu sanat tétine teori, kæyttine praktik,
muistine memorial, toimileista têtê, kæyttê,
muistá.*

2. *Nimileitæ le pättellæ on satoja Sömen
kélessæ esim. hetule Frans, lumi-hiutale,
hoiskale, má-kaistale, kaitale, kap-
pale, kantele, kekæle, kýnele, nivele,
poikkile, rákale, ripale, seppele,
sutkale, y. m.*

*Tölla le pättellæ aukenê áva ala átelmia
ja ymmerteitæ. Monessa asú sattuva tahi hêno íva
taikka viaton iloste, tæmæ nîn omituinen Sömen
kansassa.*

*Esile on hómion esissæ oleva asia, kap-
pale, hómion esi-asia, esi-kappale. Sitæ esile
föremål, objekt. Esileinen objektiv. Itsele
subjekt on esilén vastakohta. Henkile *)
person. Sitæ henkileinen personlig, hen-
kiléllinen personell. Yksile individ.*

Ylile ideal. Asile on asiallinen

**) Henkilo on sopimaton sepittäemæni
sana. Sanan alku-tavauksissa eli osileissa on
molemmat yli-ênilêt; vån kolmannessa osissa
ênile pudota lopsæhtê o:ksi. Henkilo jêkôn
íva-sanaksi.*

kappale ja ylilén vasta-kohta. Tosile on tosi-oleva kappale. Sekin on ylilén vastaisuus, mut asilettä ylempi. Änile vokal, littä konsonant. Jokainen ä nile valú sista miltei scevelence ja setä sis sáda sopivamman nimitelmæn kuin ä n i k k é n, joka kalikkain kalikutuksena kaikká. Ja soisihan mós Littileille sópeamman nimitelmæn kuin paiskata ne karkeasti kariseviksi kerakkeiksi.

Jalole, elile, olile, toimile verb, nimile substantiv, pikkule mikrob, sointule harmonium.

3. *Téti intelligens. Taiti talang. Kumma on esile joka kummastusta nostá, on kunnallinen besynnerlig. Ihme on esile joka ihmetystæ herættæ, ihmeteltæve on beundransvärd. Vósi-tulo eli sato årsafkastning. Vóden tulo årets ankomst.*

Hæive färg. Aste grad. Pykæle on astén rajavíva. Ikkuna on akkuná somempi sana ja lájassa kæytossæ onkin. Äkkinæinen, se on tottumaton johonni ovan. Äkillinen on ækkie tapahtuva. Utelias on herkkæ útisín; utelias harras utelemán. Méleinen töttá melihyvæ joillekuille, Méluinen kaikille ja omí enemmæn suloa. Ihmillinen on ihmesti ihmisellinen, on tættæ ylempi ominaisuus. Vanhollinen on vanhoja tapoja, vanhentuneita meli-piteitæ, melteitæ pitæve, vanhállán olia.

Tavollinen on hyviä tapoja omiva sedlig. Siveinen on mäleltään sivee moralisk. Lönnollisesti on lönnollisella tavalla; tetyysti on naturligtvis.

Eittä olevan, sanó ei olevan; Nintä olevan, sanó, mõntä niin olevan. Einen, eittä vae negativ; oleinen positiv.

4. *Salo on iso sári esim. Soi-salo Savossa. Sihen kúlú osia Kópion, Leppävirran, Rantasalmen ja Heinäveden pitäjistä. Manansalo Oulunjärvessä. Ninisalo Saimässa. Jurvansalo Keitelässä. Müransalo Pääjännässä. Ruissalo Turun ténouilla. Hailoto eli Haisalo Pohjanlahdessa. Oulunsalo samaten. Ahvenansalo ja Ekkersalo Ahvenanmäen sáristossa. Súrsári eli Súrsalo *) Sömen lahdessa. Ósalo, Sárenmä Ósel y. m.*

---

*) *Sanotán tosin Itä-Suomessa isoa metsäekin manterélla saloksi.*

Mánpürin pinta mäntelä mótoansa miten missäekin. Vösi-tuhansia jälle päin on koko Sömi ollut veden peittäme meren pohja. Jämeren ja Itämeren állot läikkyyvät yhdessä silloin. Mutta vähitellen tö meren pohja kohosi ensin lödoiksi, sitten sáriksi jopa isoiksi saloiksi ja viimein Sömen manteräksi. Yhdistys Jämeren ja Itämeren välillä hävisi. Nyt toiset virrat vävet vedet Valkea- eli Vänänmerén, toiset Itämerén päin. Nyt kulunäna vösi-satana on Sömen mä ja ympäröive meren pohja pohjois-pölessä

5. Toimileiden mödot: *láj en é láj eta, ylen é yletæ osottavat væhitellen tapahtuvan mättumisen. Sitæ vastån mödot láj ent ú láj ent u a, ylent ý ylent y æ ilmottavat cekillemmæn mütunnan.*

6. Pæstæ joksikin, p. johonni tarkottá tavallisesti jotain sötua méleistæ yksilélle. *Jou t u a joksikin, j. johonni osottá enimmiten pæinvastaisen merkityksen.*

Müten kélemme omi monta saná ilmottamán toimintá: tulla joksikin varda. Hénoja runollisia erielmice sínce: Tuli tyttö taitavaksi. Poika paisú süremmaksi. Paha k é nt ý paremmaksi. Hurja v é nt ý hullummaksi. Hæn n é nt ý ala-nenæksi, lamántú raukka rætiksi. Kas kun lö nt ú kaunihiksi. Pekka ru pes i papiksi. Kallu k a s v á pi isoksi, jopa k u n n o s t ú jaloksi, ylileiseksi y l e n t ý. Kæyttö

Pohjanlahtea kohonnut læhes 1 ½ metricæ. Se tekisi liki 15 metricæ vösi-tuhannessa. Toista tuhatta ástaiká on kulunut síctæ kun Sömalaisia ensin sírt yi Sömén. Nyt Haisalo, silloin vielä lötona, jo nín on ylennyt merenpinnasta ja lájennut ja viljelty jotta se on koko pitæjæn alútena. Nín on Oulun-salo jo manterésén yhtynyt. Nínpcæ mös Haisalo aikojen kuluessa yhtyné sárennoksi Sömen manterésén. Nín levenné Ahvenanmánkin salot ja sáristo Sömen manteréksi. Möskin Etelæ-Sömessä væist ý merivesi væhitellen, vesi-jættöjæ synt ý ja láj en é má. Sömi láj en é.

mödo stú tavaksi. Matti müttü pi hyväksi, ækæiseksipæ pahastui. Se süttu i silmittomæksi. Yksi yltyi ylpeæksi, toinen vihtyi tøjneheksi, pít yi kylmæ-kiskoiseksi. Matti se mené vævyksi. Silmæ ihastui isoksi, punaiseksi poski lensi y. m.

7. *Rakkaus, Armatus, Lempi. Rakkaus on karkea kolkkava, mödoltân suloton sana. Mutta se rakastá kallion lujúdella, kestävydellæ. Sen sisæssæ hilú mós Suloa, kúten kultá kalliossa.*

Armatus. Sen móto on meluisempi, sen sise suloutta tæynnæ. Armas armastá hartaudella ja syvydellæ.

Lempi. Sen móto on ihanin; sen sydæn, sen áte on yhtæ ylevä. Se lempi jaloudella, se omí ja syyttæ ylileisýttæ sydæmæn *).

8. *Toimileista syntynët Nimilët us, ys pättellæ, esim. perustus, todistus, kæsite ys uppfattning, merkitsevæt yhtæ kuin údemmat peruste, todiste, kæsite. Jælki-mæinen sanan móto on kuitenkin lyhempi ja pehmeempi.*

Mut sanat ymmærrys ja ymmærræ, vaikka edellisten mukân mótoeltuja, eroavat keskenæn sanottavasti. Ymmærrys förstånd on se Hengen ahjo eli póli joka ajatuksia ja ym-

---

*) Árimmäjdet ovat joskus likiset esim. lempi ja lempo.

mæ r t e i t æ begrepp löjailè. Edellinen on tekice, jälkimæiset sen teoksia. Onkin sana *y m m æ r r e* jo aikoja ollut puhtân ajatuksen kannattajana. Kuitenkin nostettin æskottæin sen sijalle sana *kæsite* væhemmin sopivasti. Ensiksi tètæ *k æ s i t e* yhtæ kuin *k æ s i t y s*, ja toiseksèn ovat mollemmat sanat perusteltæn *kæsin* ottamista. Vêlæ væhemmin olisi sýtæ nostá *kæsitettæ* *Y m m æ r t æ n* valta-istumelle, kun nyky-aika mütenkin monesti tahtó máhan lannistá, mällistá sitæ mikæ ylevýttæ omí.

9. Toimileista johdetut nimilèt *t a*, *t æ* ja *t o*, *t o* pættèllæ sisceltævæt moni kyllæ eri-merkitystæ. Nò *t a* ja *t æ* pætteiset, esim. *o l e n t a*, *k e k s i n t æ*, osottavat perus-toimilèn puhdasta yleistæ toimintá. Nò *t o* ja *t o* pætteiset tarkottavat monikin jotain toista ymmæretta, jotain syrjæ-suhdetta kumminkin, esim. *a s u n t o* eri-asumus boning; *a v a n t o* aukko jæssæ vak; *k a i v a n t o* kaivettu iso vesi-væylæ kanal; *k a t s a n t o* utseende, hænseende; *k e k s i n t o* uppfinning; *l o u k a n t o* lesion; *o l e n t o* joku eriolia, *o l i l e* varelse, väsende; *o m i n t o - o i k e u s* eganderätt; *p e r i n t o* arf; *u s k o n t o* religion y. m.

10. *S u j u n*, *s o i n n u n*, *p o n t e v ü d e n* vahvikêksi panè kansa usein jonkun lisæ-sanan pæsaná edeltæmæn, esim. koko kovasti, pilkko pimeæ, puti puhdas, selko selcèllèn, viho viimeinen, ypo yksincæn y. m.

11. *S o i n t u v á* kuvailua, hæiveilyæ antá lau-

sunnolle mäs sana-kceytto: tyttö itkece illitti; t. kceydcce lyllyttelê; poika josta lipottelê; tulla tup-sahtelê, laulâ lyrrattê y. m.

12. *O l e k s e l l a* on mähällinen möto; *o l e s k e l l a* on lapsellinen, naisellinen, vëno möto.

13. *Sömalainen sanô: o i k e a* on olla si-vece; *h y v æ* on olla ahkerana, *p a h a* laiskana. *V æ r æ* on toista sýttê sýttömcesti.

Sanotân mäs: poika on h y v æ lukemân; *tyttö on a h k e r a* kutomân; *tö mäs on p a h a* jömân y. m.

14. *Monesta oleisesta ja eisestæ maine-sa-nasta mötoellân toimi-sanoja esim. onnellistâ, on-netontâ.*

Mäs Nimileistæ mödostetân toimileita esim. kauneuttâ, korkeuttâ, sürüttâ, valkeuttâ, oikeuttâ, ihanuttâ y. m. Næmæ osottavat enemmyttæ, ylempê astetta verrattuina tavallisîn: kaunistâ, korottâ, sûrentâ j. n. e.

15. *Suju, sulo-sointo ja lyhemmys vevæt toisinân ohjellisüdelta voiton. Nin sanotân so-masti esim. k a t s a n t a, s u r u t o n, l a s t a, j o s t a, t o i n t a, o p e t a n, n o s t a n; mäs v e l i, m i n æ, m æ, m a, k i n i, v e s t æ, k u i - t e n n i, k a u p u n t i, s a n e l m a, y m m æ r - r y s, o n, o i s i y. m.*

16. *Herê tähön! kukko kikä,*

Ämu-lintu laulelépi.

Alkavâ se äpisessa

Opettä osilemahan,
Sanailemahan sanoja:

„Kun osilet sa saná, kirjaimet sun luetella
Kaikki tulé tarkkán mitæ ván o s i l é s s a
tavannet.

Sitten toisen o s i n senkin tarkasti sanailet;
Mút osilét samaten, siten on sana-kukka kudottu“.

17. Varpunen vátimatoinen,
Harmá-hoyhen héveroinen
Lauulé, livertelépi
Nórisolle nousevalle:

„Kun sa runon sanelet, sano hénosti i s k u
ja k o r k o,
Lája, lyhyt o s i, nín runo laineilé sulavasti“.

18. Alussa Sómessa kynceiltín y h d e l l e kirjaimella sekæ lyhyet etæ lájat ænilét. Ván sillon ækkineisen oli vaikea tétæ millonka ænile oli lája, millon lyhyt. Sitten paiskattiin 2 yhtælestæ ænilettæ véretysten korkeasti julistain: ei síncæ ole kahta ænilettæ ván y k s i a i n o a lája. Usko pois! Ja tóta nencestæ vetævæ silmenkæntæjæ uskotán noyrællisesti vélæ nytkin esim. k a a t a a l u e k á t á. Toisen kerran tás tóntævæt etési kaksois-ænilén k a h t e n a lyhyenæ luettavaksi, jota ovatkin, esim. m a a t a sanasta makán. Heiltæ siten púttú johdon-mukaisútta. Joku paikká tóta pútetta pistæmællæ vælin væli-merkkisen: ma'ata, ja sá siten sanan edes pikkuisen pitemmæksi. Mut jos antá lyhæet ænilét olla

lyhineä ja pitemmin ännettävään päälle pané pu-
jon ^, on asia selvä ja lyhemmýttäekin sävu-
tettu.

Väläpæ tö leveä muka oiki-kirjotus on
ruti ruma. Vaikka kylläehen tottumus näeký
sokasevan nerokkaidenkin kauno-äistia siihen mä-
ræn jotta pitenevät tötä leveä-námaisútta kau-
neutenakin.

Kun lapsukaista opetetán erottamán ym-
mærtét y k s i ja k a k s i toisistán, nín näytetén
y h t æ ja k a h t a sormea sille. Nín tessäekin
y h t æ ja k a h t a änilettä pistetén lyhyttæ ja
lájá erottamán. Soveltúko se semmoinen lapsi-
maisús mehístynélle kansalle?!

19. Mös kaksi-änilét i e, u o, y ö luetán
millon miltei y h t e n æ p i t k æ n æ millon k a h -
t e n a l y h æ n æ äniléneä esim. vierien,
s u o s t u o s, v y ö r y ö s. Tötä epävakaisútta on
ehdoteltu kartettavaksi siten että ensimmäisessä
osissa oleva edellinen änilé jätetén pois ja jäl-
kimäisen ylle pannán piste: v é r i e n, s ó s t u o s,
v ö r y o s. Edellinen änilé nissä — i, u, y — on-
kin lyhimmästi lausuttava ja pä-äenne, ponsi
painú jälkimäisén e:hen, o:hen ja o:hon. Vä-
läpæ pääenne sínce eroá tavallisesta ja lähené
sitæ äntöce jota änilét rötsin sanoissa en, stor,
ö omivat. Väheinen heno vörymä nissä ei ole
rumikkéksi, onpa se kaunikkéksikin, liatenni kun
se siveen naisen sulo-suisen sústa suljahtelé.

20. Tö tavallinen leveä-suinen kirjotus-

käyttö istuttá mós mükalaisín vèrice mëlloitæ, harha-lúloja meistæ, ettæ me lausomme sanonjamme julman pitkæ-veteisestæ koska tællæ sôsiel-lån tömmoista létistyvætæ leveyttæ oiki-kirjotuk-sessa. Ja kuitenkin Sömalainen pitkiækin sanon-jån piká sústansa sujuttelê, sáti sitte lyhice.

21. Noin pölen toista vösi-satá on kulu-nut sitæ kun Rótsin kirjallisúudessa velæ oli yleisence tapana kynæillæ pitkæt ænilët kaksois-æni-leince, kuten nykyiset Sömen kirjailiat sitæ huviksensa tekelevæt. Mitæhæn Rótsin yleiso sanonisi, jos joku tás ottaisi kæyttön tóta vanhá le-veætæ oiki-kirjotusta? Nousisi varmán myrsky ja ilkku.

22. Mutta koska lyhijillæ ä ja ö ænileillæ jo ennestæn on pæn pællæ lakin tapainen koriste, nîn ei sovi nâden ylle velæ lisæksi panna p u j o. Sitæ muka útta epæ-kauneutta karttuisi. Sen takia tæytyi mûntá nuiden ænileiden mödot æ:ksi ja o:ksi lyhince ollessansa. Næmæ ovat yleisice Norjan ja Tanskan kirjallisúudessa; æ tavatån monessa mûssakin, yksin Sömessä mûtamissa nimissæ esim. Cygnæus, Aejmelæus.

Kynæillænhæn æ:ta ja o:tæ yhtæ joutusasti kuin a:ta ja o:ta, ja tehdæn se sís pöлта væhem-mæssæ ajassa kuin ä:tæ ja ö:tæ kynæillessæ. Piká pistetæn mós p u j o ja piste paikallæn, pikemmin kuin ehtisi kynæillæ koko ænilæn toisen vèræn.

Tæmæ oiki-kirjotus ottá sís væhemmæn tilá, vâti væhemmæn aiká ja vaivan-nækoæ, tulê si-

ten helpompi-hintaiseksi ja on tavallista leveyttæ somempi.

23. *Ænilët a, o, u, á, ó, ú ja ö ovat kova-ênisice; æ, o, y, ê, ô, ý ja ö pehmece-ênisice. Kova ja pehmece ênile ei sá yhdessæ yksityisessæ sanassa yhtyce. Sointu vátí yhtæ-löntoisia yhtymên ja eri-löntoisia veromán toisiansa. Yli-ênilët e, i, é, í ja é ne seurustelevat molempi-löntoisten kanssa missæ millonni. Kovien seurassa sávat kuitenni ylimmæn êntonsæ, mut pehmeiden kanssa pikkuista alemman médomman.*

Kaikista ênileistæ o, ó omí væhintæ mêlua, mëllyttævyttæ. Sen sekaiset sanat osottavat monikin jotain pahallista ymmærettæ esm. holmo, torkeæ. Missæ ohjellisestikin sopisi kceyttæ o ênilette, se joskus vaihdetân o:hon esm. heitto, hirvo sanoista heittæ, hirvi. Jos tahtó panna paha- maista sanân, tottapa tás tó o pöræhtæ esîn esm. heittio, hirvio. Mut jos sanassa y tahi æ edeltæ, sillon sointu-scênnon mukân tceytý o:n tulla jælestæmên ja sillon se ei pane pahallista sanân esm. heitænto, tytto.

24. *Láttile, joka sijaitse joko sanan taikka jonkun sen osilên alussa, omí væhæn médomman ênnon; mutta seisova osilên lopussa, ênilên jælessæ se sá væhæn kovemman kaiun, esm. heh-ku, kak-si, lil-li, sis-ko, vít-ta.*

Kun n jossakin sanassa edeltæ k:ta taikka g:tæ esm. scænki, scengen, ênnetên sana júri kuin g olisi kirjotettu n:æn jælkên: sceng-ki, sceng-gen.

D littile ei tahdo perehtyæ kélémme. Olkón kuitenni otto-lapsena joukossa t:littilén pehmen-nyksencæ. H:n jælkén se sákón sijá sanan toisen osin alkún esm. tah-don. Mut jælemmistæ osileista se jærestæn on hylættævæ julman epæ-soinnun syittäjencæ. *Sis ei tapa h d u s, vån tapahus, tapaus.*

25. *Varis vankui vainiolla,*

Harmá-sípi sirnaeli:

„*N æ l k æ sanastapa naljus naljus nællytti
n æ l j æ n,*

Mutta n æ l æ n nín Sömen mäs sanelæpi somasti“.

J æ r k i, ollen merkityksessæ förnuft, sákón kuitenkin johteleissán j:n k:n siján.

26. *Sömen sana on siten tavauksín jaettava, osiltava ettæ jokainen osile síncæ on ikén kuin eri-sanana toisista osileista riippumaton. Kuitenkin luetán joka sana yhtencæ kokonaisútena, esm. ví-ta-ke, kir-kol-ta, syn-kis-tý, kars-ká.*

27. *Leivo ilmoilla iloitsi,*

Pikku lintu pillitteli,

Sömen kelésén sulostui,

Soinnun-keltæ sósieli:

„*Kúles! Sömen æ n i l e soi, sævelencæ sulá se,
Aina lyhyt ellei pujo, piste hypelle sen ylle.
Nístæ se lájentu, vöryttæ piste væhæisen.*

*Impi ylin, i lyhyt, se já tæhden sá yli pænsæ.
Mut kun æ n i l e s é n iki-ystævæ l i t t i l e yhtý,
Syntyilé átelmia, mäs Ylileitæ kuvastú.*

Nístæ ylenty ihmishenki alálta Ylimpæn“.

28. Sanan *pækorko* on enimmiten ensimmäisessä osilässä ja toiset, vähen medomat korot sen epæ-tasaisilla osileilla 3:lla, 5:lla j. n. e. Mutta mütamissa sanoissa *korko* accent müttelê asemansa jälemissä osileissa esm. tottelematta 1. 4; tottelemattomûdellisûdellansa 1. 4. 6. 9. 11.

Välæpæ mütamissa hüdatuſ-sanoissa jä ensimmäinen osile korottomaksi ja korko sirtý toisen osin, esim. *ahá, ahá', ohó, æhé, hyhyj', nonó y. m.*

29. *I s k u* on toista látua pontta ja sijaitſé joka runo-jalan alku-osilässä esm. 5:mittaisessa runossa kárnelta.

Kárne kaihonsa valitti,

Murmatteli musta lintu:

„*Impi iloitsé leivona ilmi ihanteleväinen; Mun sydæmesseni vän hólta syvê sytelê.*“

Mainitussa sana-sidelmässä ovat osit *i m, i l, h a n, m u n, m e s* asemaltán lájan arvoisia, vaikka niden ænilët ovat lyhia. Nítæ sanellessa vípý sanelian æni sínce littilässä joka ænilettæ jälestê. Müt pitkæt osilët sínce ovat lönnostán pitkia.

30. Sömen keli ei ole oikein taipusa *L o p p u - s o i n t u n*. Sínce katsannossa, jos monessa müssakin, se on vanhan Greikan ja Róman keli-löntén kaltainen. Mut se on nitæ etevempikin, se omí alku- ja sisæ-sointua. Alku-sointu vátí ettæ runo-sækässä kumminni kaksi

saná alká yksillæ kirjaimilla. *Sisæsointu* syntý siten ettæ on sækéssæ muitakin joko yhtæ-
læisæ líttileitæ taikka soveltuvia ænileitæ. *Kts.*
N:o 23. Söra-sanaisessakin esittässæ ne ylentæ-
væt puhên kauneutta, sujua ja pontta. Mutta
kyllæ suhta, raja on nidenkin kæyttæmisessæ
tarpéllinen.

31. Jotkut Sömen Runoiliat ovat onnistu-
nët yhdistellæ ulkonaista ja sisellistæ ihanúttá
runoilúnsa. Pýðæn sáda kaunistá neitæ muis-
tutelmia *Jóseppi Mustakallion* Runo-
elmalla:

Æiti lapsukaisellên.

„Kotkan sívet, ænen satakélen,
Sydæmeni, ises sankar-mélen
Soisin sulle syli-lintuseni,
Lentæ saisit sitten Sömeheni.

Kannatusta kansallesi soisi
Sellæ sípes, satakéles oisi
Kansan kél, ja konsa janoaisi
Sulo Sömi, sydæn-veres saisi.

Mut kun kurjat kunnottomat raukat
Iskis Sömehen kuin hurjat haukat,
Nínkuin koski méles vóryceisi,
Vöryn alle hæijyt hæviceisi!

32. *Seuráva* vertailu osottá kuinka kúsi-
mittainen runo *k o r o n* ja *l á j ú d e n* perustella
ottá ollaksén:

(Korko). Juho kas / jösta / junttúttá / ihan kuin /
isohko / karhu;

Mut Anni / sepæ / tansissa / sipsuttá / kevyt kuin /
kærppæ.

(Lájús). Kas Juho jöstapa junttúttá kuin karhu
isohko;

Anni kevyt kuin kærppæ se tanssia sipsuttelêpi.

Tuskinpa lenê sitæ henkilœe nîn korvá ja
kületta, nîn iha-aistia vailla, ettæ antaisi tôssa
koron perustêlle voitto-seppelên.

33. Greikan ön sulon sylissæ,

Haju-hênon kukkivassa,

Sisersi s i s a s lehossa,

S a t a k e l i soiteskeli,

Laulu-sú suloilelihen

Mânsa mainêsta, ihasta:

„Korkea voimakas on Greikan Runotar
sepæ vanha,

Kun mân sankarien jalojen mähúttá se laulá.

Mutta omápi se môskin ihá, ihanúttá ylince,

Kun se kevyt tanssipi kuten sulo-túli kukilla.

Itse Ihattaret ainoiset sitæ síteli ilmi.

Nîn ne Suloiset Sómênkin sövat suloutta,

Tövat môs Ihanúttá, ilon, onnen, tosi-týdyn,

Hohtavat ihmisiin nero-tulta ja Lempeæ taiván“.

Tæmæ yleæ Lempi on levittææ Sömen
keltæ kaikille Sömessä asuville henkileille. Læm-
poisence sitence se kerran on Sömi-vihaisetkin lit-
tææ Sömi-ystævîn.

34. Sömen keli on tosin pitkæ-sanainen.

Mut onpa sitä hötyäkin, jota lyhyt-sanaiset kelet eivät omi ollenkään. Se Sömen sanain pitemyys antaa arvoisutta ja pontevutta puhelle jotta se syvästi tunké kúlian homiön ja käsittésén.

Toiseksén puhellán sömen sanat piká, ellei súrempá pontta nihin mélitä panna. Tämeä kirellinen puhe-käyttö meillä vaikuttá mós rótsin puhésémme jotta rótsin sanat sústa suljahtavat piká söksähtelemällä.

Kolmanneksi Sömen kéli omi sen etevýden että se mütamilla sanoilla sä sitä sanotuksi ja välepä sattuvammin kuin lyhä-sanaiset kelet monillansa. Näiden täytý riputella tiputella sen seitsemän saná sitä esitelläksensä mitä Sömen kéli sanalla tai toisella toimittelé*).

Sen vaikuttá varsinni Sömen sanojen mõtoelmat, jotka ilmottavat súrta hengen ylävýttä, ättällisüttä Sömen kansassa jo ammoisista ajoista asti asunén.

Tö kallis esiisiltä sátu perinto, Sömen kéli, tulé meidän söjellä ja ylennellä. Se on pyhä velvollisús joka tuli-pürteillä olkón kirjotettu joka Sömalaisen mēlén ja sydämēn!

35. *Ja kyllä onkin Sömen kansan kéli,*

---

*) Esm. h æ h? sösiöllisellä änellä lausuttu hvad var det som min ärade herre ville säga mig? I s t u m á n! kohteliällä kæden osotuksella haf godheten min ärade herre att sätta sig ned.

kirjallisuus nyt mütämien vösi-kymmenien kulu-
essa edistynyt, rikastunut, jotta m ä i l m a n - t o -
s i n e ei monta nïn vöhen kansan vertaista sïnce
katsannossa tötene.

Sanottua edistystæ on Sömen kansallis-hen-
gen korotus ja Sömi-melisten uhráva Lempi vai-
kuttanut. Se on heidcen kölematon kunniansa.

36. Mutta miten kæ sättá sitæ selittä, ettæ
nö rötsi-kihkoiset yltyläiset Sömessä tötä ylevä
L e m p e æ nïn v i h a l l a *) vastustavat. Oli-

---

*) Tö viha ei ole eilis-pæivcen sytyttæmæ.
Se on monessa meidcen rötsikossa jo æidin mai-
dossa imetetty virhe. Kaksi valaisevä esimerk-
kie töhön. Yrjö Wallin, kúlusa kelinékka
ja viimein Esi-opettaja Yliopistossa, oli Sömessä,
Ahvenan-salossa syntynyt. Hæn, joka taisi van-
hat ja údet viljely-kélet sekæ monta müta keltæ,
hæn ei tahtonut oppia oman män, Sömen keltæ.

Toisen mukoman esimerkin tarjô mes röts-
sin-kélistæ rahvásta. Nuin 60 ástaiká jælelle-
pæin oli eræes virkatalon vourája Helsingin pi-
tæjæssæ antanut nören sisarensa palveluksén isen-
nellén katteini E. Schildtille Lammim pitæssæ.
Tyttö oppi sellæ sömea. Sellæ sitten eræes sívo
més, hyvä kenkuri, kihlasi hænét vaimoksén.
Ván koska tyton veli oli hænen naittajansa, pý-
dettin sen kirjallista söstumusta sisaren naimisén.
Mutta veli heti tulla tuiskuttá Lammille, sanó
sellæ rötsiksi: „ennen sisareni menkón haután en-
nen kuin sallisin sen mennæ S ö m a l a i s e n
kanssa naimisín“ ja vei vækisin sisarensa pois.
Ettæ tyttö parka syvästi suri rikki-revittyæ elin-

sikohan siihen synce joku selu-tätellinen sumunen heissce? Se ainakin panē heidän silmín ja mēlén kummallisia mēlteitē, olemattomia vale-ncēkyjē Sōmi-ystävistē, mīn muassa ettē Sōmi-mēliset vihāvat rōtsin kēltē ja sitē kēltē puhuvia tēllē. Sōmi-ystävät eivät vihā mitēn kēltē, ei sīs Rōtsinkān kēltē. Eikē sitē hāstavia vihalaisiakān. Mut kyllēhēn Sōmen kēli siltē on heidän lempi-kielenscē. Sehēn on Sōmen kansan yhteinen rikas ihana Hengen lapsi.

37. Pēskynen koti-pesceinen,

Aivan rēystēhēn alainen,

Lintu laiha laulannalta,

Mut sydāemeltēn sivecē,

Se visersi vėnoisille:

„Sōmi sydāentē likinnē scē mōs opi
kēliē muita!

Rōtsiahan laulā Sōmen sūret Runonēkat:

Nīn Franzēn, Runeberg ja Topelius.

Nissēpē tykkī

Sōmelle sūri sydāen iki-kukkia sītteen ilmi.

Nīn ne kuvā lōnnon, lōntēn, Ylilēn ihanūtta.

Usko Vapahatahan mōs Hengen iēcisytēnkin

---

onneansa ja menikin vōden pāstē hautān, se ei koskenut kolkon veljen jē-sydāentē vāhēkēn.

Wallin, valosa mēs, sairasti vihan huikasemā sokeutta; toinen, rahvāsta rōtsalaisesta, poti rākūden viha-pimeyttē.

*Heissæ elê, jalo-tulta ja Lempeæ heissæ sytyttê:
Sis kirkkâsti ovat Sömen kansan Jaloleita.*

*Môs opi Ranskâkin, se rikas sækenoitsevä
hêno.*

Paljon omi se kevyttæ, pahâ; Etevyttæ ylintæ.

*Saksa on ätteliain, Têtên utelê se syvyttæ,
Môs Ihanutta omi se ja môs Oiettakin oivâ.*

*Englanni lâjin kelice on, mânpiirtæ syleilê,
Têti ylin, Ihanus, Vapaus nepæ sînce
sæteilê.*

*Italian kelessæ ihan kukki Ihanetta,
Môs Oietta, Totuttaki sînce elê etevæsti.*

Nô Iso-kêlet ylintæ sisæltê årretta Hengen.

Yksi sinun kumminni tulê hyvin oppia heistæ,

Jos Têtên latvân, ytimên tosi-pyrkivæ lenet,

Taikka syleilemæhæn Ihanuden, tön Ylileinên.

*Mutta se Sömen keli se soikôn muita
ylinnæ,*

Hoidelkôn sitæ aina kukin sydæmensæ tulessa,

Hehkukohon sepæ sînce ja Lempeæ, Sointua sîttæin

Sömessa lâjetkôn iki-ylytæ tæynnæ iæinen

Kansan mæltæ kohottain, töden taivasta mâhan,

Yhtenæ nîn yleten elækôn Sömen jalo kansa!

*

*

*

Sömen heimoa mainio on Madjár) ja-
lo-uljas.*

*) Magyar, unkarilainen.

*On Virolainenkin veli Sömen, tö eteläinen.
Meille se onpi rakas, sykkí mós meille sydæn Sen.*

*L a p p i kuleksentelê Pohjanpa perillæ po-
loinen,*

Kaks pæivê vödessa omí: valosan ja pimeisen.

*Tölla idæssæ merellæpæ mân ui heimoja
Sömen;*

Missæ mikin pätænsæ kohottá áltojen yllæ.

Tæhti se heillen tuskin tuikká eikæ valaise.

Hukkú sellæ poloiset laineisín ja pimeytén.

*Toisissa tás veri Sömen hehkú silkkana varsin,
Veljekset meidæn ne ovat jopa júri likimmæt,
Kættæ kætén ja sydæn sydæmén, veli veljæ lempí.*

*Lænessækin on ulkona Sömesta lapsia Sömen.
Pystyssæpæs pysykê joloovana kansana Sömen!
Korkein kunnia sillen ken kunnossapa voittá“.*

38. Muistutelmia.

*Kæytöllinen on kæytössæ, kæytettæ-
vissæ oleva bruklig. Ei se sís sovellu vastámán
praktisk, vaikka sitæ síhen on puserrettu. Kæy-
tænnöllinen merkitsê melkén yhtæ; tulé sa-
ansta kæytænto användning.*

*Kæyttineinen on praktisk ja tæti-
neinen teoretisk.*

*Vêrin-kæytos on yhtæ kuin vêræ kæytos,
Vêrin-kæyttö on missbruk.*

I h a n n e sana on pantu edustamán ym-

määrrettä ideal; vån ei se siihen soveltune. Mitähän ruis-räkkä sitä sanó?

Ruis-räkkä räseä rätisi,
 Pilo-lintu perrytteli:
 „Mikä milläkin makunsa,
 Huvikkéna hurjallakin;
 Lasta púpala lepytté
 Peitetty puna-rätillce,
 Jópolle ilmi iloke
 Vina-pullo pulppuava.
 Vån ei púpala, ei pullo
 Eiké mú ilo, ihanne,
 Ole se ylin ylevä
 Ylile *) ylistettävä,
 Ihaettava ikuinen,
 Ihannettava iceinen“.

Oiko-té on lyhempi mut enimmiten mós hõnompi té. Sís on sepittämæni sana oikokirjotus sangen sopimaton vastámån orthografi ymmærettæ. Oikein-kirjotus on kompelo, orjallinen mukailema. Oiki-kirjotus on sujuva ja sopiné siihen.

Sointu on harmoni. Sís on sopusointu sopimaton sana sitc osottamån. Johansointu sopua edellytté. Yhtc nurjá olisi kæytté sanoja sopu-ystævÿs, sopu-rakkaus. Sopusointo on læhes yhtc kuin sointu.

---

*) Ylile on ylevä tæydellisÿttæ omiva, jalo yli-esile, yli-kuva.

K a d o t t á on panna katoamán, tai kumminni olla sýpê katoamisén tappa bort. Jag förlorade on sòmeksi minulta katosi, hævisi, hukkuu, hukkántui, joutuu hukkán y. m.

L a n g e t t á on panna lankémán. *L a n g e t t á t ó m i o* on sís yhtæ kuin kumota tómio. Jotkut kæyttævet sitæ saná takaperoisesti, orjallisesti rótsin kelen mukán.

S ú r e n t á on tehdæ súremmaksi, *v æ r e n t æ* tehdæ væremmæksi. Se edellyttæ sís jo jotain vèrýttæ. Eiko pistæ silmæn sen sanan kæyttö pankin seteleissæ? Sopineisi nássæ viljellæ saná *v æ r æ n t æ*. Samá mótoilua omí *p a r a n t á*, vanhantá.

Jokainen tètæ ettæ lause: poika kævelé *t a k a p e r i n* baklänges tarkottá sitæ ettæ hæen kævelé niska, selkæ edellæ ja nence, náma jælessæ. Joku ilo-silmæ lausui ilostelevasti vösi *t a k a p e r i n*, vikko *t a k a p e r i n* j. n. e. Mut jo aikoja sitten on tön ilostén kæerki tylsynyt moitelliseksi júri kuin jos hokisi för ett år baklänges. Sopíhan sanoa vösi sitten, v. *t a k a s i n*, v. *j æ l l e p æ i n*, v. *t á k s e p æ i n*, v. *t æ t æ e n n e n* y. m.

P a i t s i, *p a i t* on yhtæ kuin ilman med undantag af. *S i t æ p a i t s i* on sís ettæ sitæ ei ole, se on erotettava. Ja kuitenni moni sitæ kæyttæ pæin-vastaisessa merkityksessæ: *s e n o h e s s a*, *y n n æ s i t æ*, rótsin kelen orjina.

Sanotán heikko sairas jo k y k e n é istumán. Vanhus vélæ k y k e n é kæymæn. Lapsessa jo on k y k y æ ækæilemæn, rýpyn ottón y. m. Tõmmoiset ilosteiset lausét vèttelevæt ækkinæisæ Sõmen kælessæ lülemán ettæ k y k y on yhtæ kuin förmåga. Sitæ se on vechimmæssæ mærcæssæ vån.

Iso ilmottá ettæ se henkile, elile tahi mü esile, jota isoksi sanotán, on muuta kookkåmpi ja arvokkåmpi. Sen jo osottá sanan johtelét i s æ, i s æ n t æ, i s æ n - m á. Runossakin on „Iv a n a i s o i s æ n t æ“. Sis olisi Iso-ruhtina s*) omasa nimitys Sõmen Hallitsialle.

Sõmen kansa lausú haltia, olia, olelia, oleskelia, oleskentelia, lukia, puhelia, laulelia, pyrkiæ, vitsiæ, j. n. p. Ja nîn nîden oikikirjotus on aina ennen ollut. Mutta ei aikoja sitten jolahti eræn etevæn méhen mélæn seivestellæ nîtæ j littilèllæ. Se olisi muka nîn ohjèllista. Mut olisiko nõ údet sana-mõdot halti-ja, oli-ja, oleli-ja, oleskeli-ja, oleskenteli-ja, luki-ja, puheli-ja, lauleli-ja, pyrki-ja, j. n. e. entisæ kaunîmmat? Jopa! Vélæpæ rumúttavat kèltæ. Kun tõ Údetar ei omi kauneudenkån hohtoa, nîn sen pitennystævæ ohjèllisús hylættævæ on. Ei pitæisi tarpèttomasti pitentæ meidæn mütenkin pitkæ-sanaista kèltæmme**). Kyllæhæn sanojen asema

*) R. v. Becker Asetusten sõmentajana viljeli sitæ saná.

**) Mõs E. Lonnrot kirjotti hakia, esittelæ, haltia, valtia y. m.

lauséssa osottá mitæ eri-merkitystæ yhtælæisillækin sanoilla on esim. Mikko ei sá omiksén ottá eli ei sá omistá eikæ sís möskên sá omia¹⁾, ominán pitæ Matin omia²⁾ kirjoja, jos vån Matti niden oikea omia³⁾ on.

Vast'ikên oli pitennys, nyt on sotta lyhen-
nys moittén esilénce. Ylénsæ Sömen kansa sanó
hónésén, hôneisín, hartásén, ollésén⁴⁾ y. m. Ercén
Téde-méhen pæhæn pælkæhti lyhentæ noiden sa-
nojen lépeitæ. Ja kilvassa moni josta jompottelé
jælessæ. Eï arvon kaikki sitæ tee. Se tavallinen
pitempi móto antá enemmcæn pontta ja syvem-
myttæ osottéllé, ymmærtéllé. Tó lyhennystæmæ
muistuttá koirá jolta sen huiskutin, mélen ilmo-
tin on löty poikki, jotta ei mûta ole jælellæ kuin
surkea tynkæ vån.

Omihan kéli toisenkin lyhemmcæn módon
hónéhén, hôneihin. Sopíhan sitæ vil-
jellæ kevyisemmissæ lauselmissa ja vaihteléksi.

Nimi-tómari on Hovi-oikeuston an-
tama arvo-nimi. Vara-tómari on lájempi
ymmærre. Sitæ on sekæ Nimi-tómari ettæ sen
arvo-nimen vélæ sámaton H. askultantti.

Makú-sija, lepú-paikka, valttú-
més y. m. on sujuva ja kaunis sana-móto. Mutta
jotkut eivæt sáta olla pistæmættæ æssæ tón pit-

1) äga. 2) egna. 3) ägare.

4) Mös E. L. kirjotti hampas ees, kah-
leisiin, ilohuoneeseen y. m.

*kæn ú:n ja æmmæn vælín, valt ú s m és; vån si-
ten syntj ruma suriseva sikio, yhtyle.*

*Rahatoimikammari on pitkæn-pi-
tuinen, rótsin keltæ mukaileva sana. Toista on
Raha-toimisto. Tæmæ sana on lyhempi
somempi ja jo kæytossækin oleva. Rahatoimi-
han sínce on pæasia, ei hõne jossa se toimi ta-
pahtú. Ja rahá kysyvice toimia sínce on monta.*

*Máherra on vanha lénin pèllikon ni-
mitys. Pysykón, ranskalaistumatta kuvernöriksi.*

*Lause: Matilla on oikein on rótsin mu-
kailua. Sõmeksi se on Matilla on oikea, Matti
on oikeassa.*

*Voittá on besegra, öfvervinna. Vinna
sitt ändamål on sávuttá tarkotuksensa, pæstæ tar-
kotuksensa perille y. m. Jotkut alentavat saná
voittá sitæ sínce kæyttæmællæ.*

*Vakútus on försäkran, försäkring, esim.
palo-vakútus. Tyhjæ vakútus ei tosi-us-
kota, ei tóta tositusta öfvertygelse. Vasta
tosi-sytæ, sýlkkøjæ esittæmællæ sáttá toista tosi-
uskottá, tosittá nín asian olevan.*

*Kernásti gerna on korisevæsti ruma
laina-sana. Omíhan Sõmen kéli sanat halulla,
haluisesti, halukkásti, mélellæn, mélusti y. m. sí-
hen tarpésén.*

*Jotkut Sõmen Sanakirjailiat ovat
kirjânsa ottanët sanoja mitkæ esittævæet ujostel-
tavia lónnon asileita. Se on hylættævæ.*

Elias Lonnotin súri sanakirja on

kyllä ansiokas. Mutta sitä rasittaa 2 asia: sen hintavärs ja se että siihen on koottu, netostettu paljo kamää väraitä tarpéttomia sanoja. Nö lumi-nétoukset ovat sitä raivattavat pois. Sámalla sijá siihen árre-aittán nö epä-sanatkin ovat miltei leimatut Sömen sanoiksi, sitä olematta. Sæilyttæmællæ kélemme puhtautta, itsenæisyttæ, lujúttamme mós henkistæ omantakeisúttamme ja kestævúttæ aikojen myrskyissæ. Erittæin olkón tæmæ painettu kirjailioiden ja muiden sivistyneiden méléen velvollisútena ja silmæ-mærcænce aina.

Kíhko on passion. Himó ja Intóhimo on kíhkoinen halu sáda jotakin. Jokainen into-himó on kyllä kíhkoa, vån joka kíhko ei ole himoa, esim. kiukku vrede.

Sanotán ylénse pitkæ-mélinen, jalómélinen, viha-m. j. n. e. Sís on mós sanottava sómi-mélinen joka Sömea harrastá.

Sótavá olisi että aina oppi-kirjoihin koulu-nórisoa varten pantaisín mós oma-kélinen sana värán tétó-sanán vären. Voisi siten mútkin omistá tétén osotelmia. Ja onhan Sömen kéli sangen taipusa omasa omasta itsestænsæ mótolemán sanoja úsille ymmæerteille.

Jos, se merkitsé ifall, i händelse att. Epæ-sömea on sís lause, Matti kysý josko tulet. Sömeksi se on M. kysý tuletko? Sanotán mós jos jostakin, se on vaikka mistæ.

Lause: Matti tuli tänne ja hevosen sa*) meni sömæn on väræ. Sano hænen hevosen sa.

Hirveitse pitütensa vöksi ovat ero-merkittä sana-yhtylät: valtiopäivämehenväli, sunnuntai-kouluntarkastajien j. n. e.

Sömen keli on rikas ænileistä, ja se lisæ sen sulo-soivutta sürimmasti. Mutta kohtús, suhta on síncekin silmællæ pidettævæ, müten muljahtá pian ulkopölelle Ihanúttä. Líka-ænileisýs teké keltæ veltoksi, vé siltæ mehällisen voiman ja ihan esim. er o i tan er o i t t a i s i n, i l m o i t a n i l m o i t t a i s i n, k i r j o i t a n k i r j o i t t a i s i n, h e k o i t a n h e k o i t t a i s i n, n a u l o i t a n n a u l o i t t a i s i n, r a u h o i t a n r a u h o i t t a i s i n, r ö h o i t a n r ö h o i t t a i s i n, r ö k o i t a n r ö k o i t t a i s i n j. n. e. Tö tömmöinen mótoilu læikký kuten áltoileva meri, jossa álto avá syvýdet ja tás röpsæhtæ ylos váhtipænce tyrskytæn.

Toisin sujú nö módot næin: erotan erottaisin, ilmoitan ilmottaisin, kirjotan kirjottaisin, nau-lotan naulottaisin, j. n. e. Tæmæ oiki-kirjotus valú sulavasti lammin lainosina. Se on mós ly-hempi ja mehällisempikin. Sanan toinen osile on koroton. Sitæ væhemmin sitæ sopi piten-nystæ. Sanamódot monikossa, ilmo-ja, kirjo-ja, vahingoi-ta, kunnioi-ta vittávat væhin millon se i siihen toimilésæn pantava oisi, millonka ei. Tæmæ i:ton kæyttö onkin hyvin yleinen kansassa. Sen

---

*) On sin häst.

tarkka korva, hieno kuulo ja kauno-aisti sita since johtelé. Onpa niin ikään moni etevä kirjailia since osvittana meille esim. E. Lonrot, J. Laenkelä, K. Gummerus y. m.

Toimilét kysäsen, oikasen, vilkäsänen y. m. osottavat kirjellisyttä. Moni kuitenkin vihkuttá toiminnan pistemällä niiden keskelle i äänilén: kysäsen.

Maine-sanat sa, sä pättellä, esim. ilosa, joutusa, omasa, rattosa, aikäse ilmottavat já vilkkautta, pikaisuutta, jos kohta myös runsautta. Moni nätkäkin veltostá i tä niihin panemalla: ilo i sa.

Kirja-paino boktyngd on vääälentä painava esile joka pidetän kirjotusten päällä jotta pysyvät koossa. Toista on Kirja-painio boktryckeri kookas moni-koneinen laitos, jossa kirjoja painetän. Iso erotus on nällä ymmärteillä sis. Moni kuitenkin käyttää edellistä saná jälemaistä tarkottaissa. Vän eihän sovi kalliota heta-muruseksi sanella.

39. Sömen-kelisen väki-luvun suhde umpirötsalaisén väestön Sömessä eri-aikoina ei ole ihan tarkasti tunnettu. Kuitenkin tulemme since katsannossa tosi-oloja jotenni likelle näin: Vönnä 1750 oli Sömen Isoruhtinanmässä liki 430,000 asukasta. Sita oli Sömea puhuvien suhde umpirötsalaisin kuin kuin kolme yhtén. Vönnä 1800 oli se suhde piammasti kuin viisi yhtén. V:na 1850 se suhde oli kuin seitsemän yhtén. Ja täte nykyä on Sömäläisten väki-

luku verrattu umpi-rötsalaisin Sömessa jo læhemme kuin kymmenen yhten. Ettæ nîn on kæynyt on hyvin lönnollista. Ensiksi yhdisti Aleksanteri Ensimmäinen, Sömen jalo Isoruhtinas, v. 1811 Sömên sen entisen jäsenen, Vanhan Sömen; toiseksên maiseimat: Ahvenan salosto sekæ ne kapeat mã-kais-talët Sömen etelæ- ja lænsi-rannikoilla, joilla umpi-rötsalaisia asú, ovat jo nîn viljeltyjæ jotta eivæt voi elættæ sanottavasti enempe kansá. Sömea puhuvia müttele mós noihin rannikko-kaitaleisin*). Siten leviæ nihin aivan lönnollisesti Sömen kæli. Ja ne rötsalaiset tás, jotka kulkevat tössæ sömea puhuvissa paikkakunnissa, taikka müttaavat sinne, oppielevat sellæ sömea. Se on vællettöntæ, on tæytymistæ heille. Næyttæpe mós siltæ kuin olisi Sömalaisissa sùrempi elinvoima sekæ sítæ ríppuva sùrempi sikieævæisjys. Nuiden kansojen sulaminen yhten tællæ Sömessa aikojen kuluessa on sís tosinellinen vællettæmættömjys. Se menê menemistæn. Ja rikkámpi ylevämpi tulevaisús sítæ Sömelle syntyvä on.

40. Ettæ Sömalainen väesto isosti læsëntj, osottá esim. Jyväskylæn pírilækærin pírikunta.

---

*) Eræs isotalon omia Helsingin píttæjæssæ tarineili minulle jo aikojæ sitten, ettæ hænen tollilæisistæ jo oli toinen póli sinne mütta-neita Sömalaisia. Ja nihin hæen oli hyvin týtyväinen. Itse hæen taisi sömea hónosti.

Since oli Papiston ilmoitusten mukán vöden 1870 lopussa 45,463 asukasta, ja vöden 1887 lopussa 64,963 henkeä. Väkiluku oli siis sillä ajalla lisääntynyt 19,500:lla henkilöllä. Se teki runsásti 2 1/2 sadannesta votta päälle. Ja sittenkin oli seltä enemmän mättanut pois kuin sinne. Sömen Rótsalaisissa paikkakunnissa väestön karttuminen on paljon heikompi ja sekin on osaksi sisän mättaneiden sömeä puhuvien kautta. — Sömen väkiluku v. 1887 lopussa oli 2,270,912.

41. *Keski-Sömen* mákunnassa *) on *Savo-Karjalaisus* rahván perustana. *Hämén*, *Pohjanmán* ja *Satakunnan* väestö on siihen yhdistynyt, sekántunut. Sen asukkaissa tavatán siten missä mitenni nuiden sukukuntien etevä ominaisúksia. Eipä sitte ole kumma että tässä mákunnassa on esintynyt mehä semmoisia kuin *M. Caloniús*, *H. G. Porthan*, *P. Korhonen*, *R. v. Becker* ja *Á. I. Arvidsson*, jotka levittivät kunniá koko Sömelle ja elävet kansan muistossa Sömen Tosinässä.

---

*) Sihen sopi lukea pitäjät: *Kangasnémi*, *Lauká*, *Hankasalmi*, *Rautalampi*, *Vitasári*, *Pihitiputá*, *Kivijärvi*, *Karstula*, *Sárijärvi*, *Multia*, *Urais*, *Petäjävesi*, *Jyväskylä*, *Leivonmäki*, *Joutsa*, *Hartola*, *Sysmä*, *Luhanka*, *Korpilahti*, *Jämsä*, *Kuhmois*, *Padasjoki*, *Körevesi*, *Keurú* ja *Etsäri*.

Padasjoella *Autoisten* kylässä sanoi kansa, ainakin vielä mütamia vösi-kymmenä tötä ennen, *m o a, p e ä, y h e n j. n. e.*

Jokainen heistä taisi ja harrasti Sömen kelta.

Mathias Calonius syntyi Sárijärven 7 p. Tammiküta 1738. Sári tede-mes, liatenni Laki-teteilice. Oli Esi-opettaja Turun Yliopistossa. Vihdoin Lainvartia mássamme. Kóli 13 p. Sýsküta 1817.

Henrik Gabriel Porthan s. Vita-sáressa 8 p. *) Marrasküta 1739. Etevimmiä Tédeméhice Sömessa, Sömen Tosinén isä ja Esi-opettaja Yliopistossa. Kóli 16 p. Mälisküta 1804.

Pávo Korhonen, s. Rautalammilla 21 p. Toukoküta 1775. Vihtajärven talon omia ja Runonékka. Jos hænessä oli Taitia, nín kylle se omikin omatetoa sitä. Hæn näet lausui ker-ran: „Táss' on visas Vihta Pávo, visas virsien tekice“. Hæn, yksinén kulkusalla oltua, tavattin kölléna 8 p. Marrasküta 1840. Metsä oli kölin-virttä hænelle humissut.

Reinhold von Becker s. Kangasné-messä 26 p. Jouluküta 1788. Oli Yliopiston Apulainen Tosinéssa. Hæn edisti tétineisesti, tétellisestikin Sömen kelta ja viljeli sitä káyttineisesti sekä rikastutti kirjakelta Ylimán runsailla keli-varoilla. Sen elämä sammui 10 p. Keseküta 1858.

---

*) Tottahan Kirkon-kirja, johon hænén oma isensä on selkeesti kynceillyt hænén silloin syntynén, on tosinéllinen perus-kirja ja todistus nín ollén.

Ådolf Ivar Arvidsson s. Padasjoella 7 p. Elokuuta 1791. Mätti iscensæ kanssa Laukásén v. 1804. Hæn tuli Täteilice-opettajaksi dosent Tosinéssa Yliopistossa. Hænen tétinsæ oli yleæ, hænen tunténsa hehkuva. Nuin 10 votta sitæ kun Sömi erottuân Rötsista pæsi eri valtioksi hænen nöriiden innolla koki këntæ mänmästensä mëltsæ Sömalaisütén. Mûn muassa hænen, oivasti taitava Sömen keltæ, julisti rötsiksi mämme rötsalaisille: R ö t s a l a i s i a emme enæ ole, R y s s i k s i emme voi tulla, sís S ö m a l a i s i a tulé meidæn olla!

Mutta nítæ ja muita hænen jaloja hercetyshútoja vastân väentyi Rötsi-kíhko Sömi-vihana. Se koetti tukehuttá hænen elæmætsensä pystyttæmællæ hænen toimén-tulonsa etén esteitæ, aitoja yli pæsemættömice. Hænen tæytyi sís sitæ sýstæ raskállalla mëllessæ sírtýæ armásta isenmástansa, Söimesta, pois värásén máhan, Rötsín.

Rötsissa hyvin sösittu, jossa hænen jonkun ajan pæstæ pæsi kuninkállisen kirjaston Hoitajaksi, oli tæmæ Sömen mäs kuitenni aina lemmelellæ litetty Sömen ja Sömalaisín. Niden koh-taloa hænen seurasi, niden etén hænen vaikutti minkæ millonni sättoi koko elin-aikanansa; ja Syntymánsæ sylissæ hænen sai ummistá silmænsæ viimeisén lepónsa 21 p. Kesækuuta 1858 Wipurissa. Sella lepæ mós hænen tomansa armán Sömen helmassa.

42. Keski-Sömessä, Sárijärvesseæ, Sömen

Sûri Runeborg oleli koti-opettajana vuosina 1824 ja 1825. Sellæ hæen oppi tuntemån ja ihan-telemån Sömen ihanutta ja Sömen kansan kun-nollisutta lönnon-hyvæssæ olossansa. Ja sitæ vi-rittyivät hænessæ sydæmen kèlet sæveltemæn, kö-lemattomia lauluja löjailemån. Sillon jo orasti hæenen neronsa runollisia kukka-umppuja vihko-nessa otsa-nimellæ: Mina angenämaste stunder *Méluisimmat hetkeni*.

43. *Loytyipæ Kalevala* elævistæ pilois-tansa ja tuli julkisütæn vönnä 1835. Möhem-min samaten *Kantelëtar* ynnæ mitkin Sömen oiva-peræiset ärtët. Se oli *Elias Lon-nro* tin iæinen ansio. Nistæ syntyi sûri ylen-nys Sömalaisüdelle ja Sömen kirjallisüdelle, jota *Elias* edisteli nerokkästi ja væsymættömæsti koko pitkäncæ elin-aikanansa. Hæen oli jalona tö-sankarina, oikein henkileistynyt Sömen kansa, ja on sinæ tælle oleva ylevä esikuva.

Noin yhdeksæn vöden tænoilla *Kalevalan* julistumisen jëlckæn nousi sûri *Täteilia, Ättelia* ja *Valtio-mës Johan Wilhelm Snellman* tètisellæ voimakällä ænellænsæ kansä herættæ-mæn ja olojamme ylentæmæn. Ei mikæn vas-tus pystynyt hæenen ylævæ tercæs-lönnetta lannis-tamån. Tæmæ sûri kansalaisemme oli tosin tot-tunempi kæyttæmæn rötsin-keltæ, mut hæen taisi ja kunnioiti Sömen keltæ ja sömalaisesti tykki hæenen sydæmensæ.

Noiden kahden jalo-henkilæn muisto on

eläevä Sömen kansassa ja sen Tosinässä. He ovat kirkkaina tehtineä siinä.

44. *Juhana III* Rötsin kuningas, ennen kuninkuuttan ollessan Sömen*) Herttuana piti valta-istuimensa Turun linnassa. Hän käytti silloin Sömen keltä yksin valtio-kirjessäänkin Ranskan kuninkälle. Hän antoi Sömelle sittemmin *Isoruhinan* arvonimen. Sihen aikain ja vielä jällesteekin pöin Sömen jotkut ylimyksetkin taisivat sömeä hyvällisesti, vån rötsiä ei hyvin esim. mahtava *Klås Fleming*.

45. Mutta se epä-käyttö sukelsi Sömén, se muka että rötsiä ruvettin käyttämään enemmen ja enemmän Sömenmässä. Vähitellen se keli levisi kaikkain sätöhenkilöisin Tosinän vaikuttamana; mitäs kun Rötsistä siirrettin tienne virkalaisia jos joitakin. Harva viitsi Sömeä oppia. Moni virkamies ja mu rötsi-kihkoinen tällä, halveksien Sömen keltä, uiksenteli rahvån suhten kuin rasva-lollo veden pinnalla, paikoin paljon pahemminkin. Tö tömmöinen epätapa oli Sömen kansalle onneton.

Olipa siis tö Sömen kansallisuutta loukkäva, alentava värjys oiastava kansan tynnellä tavollisella tarmolla. Vaikka tahtopa pitänyt käyttö pysyä kovasti kinni pitimissään.

46. Sömen ollessa yhdistettynä Rötsin, yhdistyivät Sömen eri heimot keskenään jotenkuten,

---

*) Lounas-Sömen.

saivat valtëllistä järjestyä, saivat pävillistä jumalanpalvelusta, saivat sittemmin *Luterin* kautta puhdistettua kristillistä uskontoa. Ne olivat kyllä kätettävää etuja ja kasvatusta Sömen kansalle. Mutta toiselta pölen oli Sömi *Vencejän* ja *Rötsin* väelissä sodissa aina verisensä sota-tanterëna. Sillon *Vencejä* ryntäsi Sömen sitä miten milloin röstämällä, tulella, mekalla hävittäin sëlímättömästi. Kuitenkin jötenni sëlivästi viimeisessä Sömen sodassa vönnä 1808 jalo-söpean *Keisarin* käskystä. Toiseksën litisti *Rötsi* nän sydämellisesti rintänsä tette kasvattiansa, Sömen kansä, jotta tämä oli miltei tukehtumaisillän kansana.

Oli arvon Sömen *Luterin*-uskoinen arvokas papisto *Kansan* totinen ystävä. Se töksenteli väsymättömästi, se köhotti, sivistytti kansä mös määllisessä katsannossa. Kyllä nostatti mös Sömen kansä tämäen viime sanotussa sodassa osotettu urhollinen kotimän pölustus yli-voimallista vihollista västän. Nihin oloihin perustui osaksi Sömen pääsy eri valtioksi voimakkan *Vencejän* nojalla.

47. *Vencejän* silloinen valistunut säri-jalo *Keisari* ALEKSANTERI ensimmäinen körotti itse-vapästi *Sömen* *Isoruhinan* eri valtioksi. Se oli *Häneltä* korkea kölematon tosineinen toiminto, jolla *Hän* Sömen kansän syytti ikuista kötöllisüttä *Häntä* köhtän.

Mutta muistakämme mös että syvä korkea

*kítos, ylistys on annettava Jumalalle Kaikki-
valtiälle; sillä Hänen, Somea sojeleva käsi
sine ilmi nähtävä on!*

*Olikin Sömen kansan käyτος, ryhti úsissa
oloissán oivallinen, arvosa.*

48. *Sattuipa já eræs pokkelo pásemén vir-
kalaiseksi Keski-Sömén v. 1838. Tökin rupesi
viljelemén Sömen keltä yksityisissä ja viralli-
sissäkin kirjeissä kuntansa virkamiehille ja
muille sätý-henkileille. Nöpa tösta mikä ouka-
mustui, mikä cekemystyi. Ván eipa tö toka-
lainen tösta ollut millänsäkén, jatkoi ván sillon
tællön útta käyttöensä jopa joskus ylemmillekin
virastoille. Sittemmin aina ja kaikille.*

*Ja nyt tö pítynyt rötsalainen epä-tapa Sö-
nessa máttú máttumistán Sömalaiseksi oiki-ta-
vaksi Oikeuden ja Tosinén, kansallis-hengen pai-
nosta.*

*Temä kansallinen keli-käyttö, tapa onkin
nín lönnöllinen, nín jærjellinen Sönessa jotta
tuskin voi átellakán että toisin on sáttanut mil-
lonkán olla. Tétysti ei silte sá sortá umpi-röt-
salaisten kuntien oikeutta sine kohden. Söma-
lainen vátí oikeutta itsellén ja söpi sitä muil-
lenkin.*

49. *Koko lájassa Sömen sise-mássa He-
ménlinnan, Wásan, Oulun, Kópion ja Savon-
linnan välillä ei yhtén ylempä oppi-laitosta ol-
lut. Pikkuinen alaalkeis-oppila poikasille Jyvä-
skylässä oli ainoa opin taimi-lava tölla lájalla*

aluella. Kaipū isommasta heræsi. Tõ pokkelo kirjotteli mütamille mahti-pontisille Sömen virkaméhille korkeamman oppilan sámisesta Jyvæskylæn. Se sai kohteliaita vastimia minckæ miltækin, ei mõntævæ keltæn. Tås se læhetti kehotelmia, kyselmie Keski-Sömen Papistolle, eiko olisi sötava, sätava Jyvæskylæn korkeampi opisto ja se, jos mahdollista Sömen-kélinen? Ja nytpæ kajaheteli kaikista seurakunnista hartaita vastineita, joissa sitæ Esivallalta anelivat. Jyvæskylæssä pidettin kokous, hyväksyttin ja alle-kirjotettin méhissä alammainen anomus, jossa pyðdetin sáda semmoinen oppilaitos ja se, jos suinkin mahdollista, S ö m e n -kéliseksi. Sihen litettin seurakuntien poytækirjat.

Sömen iscellinen visas Esivalta siihen söstui. Ja 1 p. Lokakúta 1858 avattin Jyvæskylæssä valtion asettama neli-lökkainen Ylä-álkeiskoulu. Juhla-pæivæ se oli Sömelle.

G. L. P e s o n i u s pæsi oppilan ensimmäiseksi johtajaksi ja opettajaksi ja oli nässä toimissa oivallinen. Alimmalta lökalta sittemmin alettin S ö m e a opetus-kélenæ kæyttämæn, jota sen jælkæn viljeltin semmoisena lökka lökalta koko koulun læpi. Sittemmin lájennettin opisto täydelliseksi Álkeis-opistoksi, Lukioksi, josta Yliopistón pæsé.

Võnna 1861 perustettin Jyvæskylæn toinenkin iso-opisto, Sömen ensimmäinen s ö m e n -k é l i n e n o p p i l a i t o s k a ' n s a k o u l u n

mies- ja nais-opettajia varten. Sen ensimmäiseksi Johtajaksi ja opettajaksi tuli tötise, laemmin-sydäminen jalo Sömen mäs, Uno Cynceus Sömen kansakoulun kunniaarvoinen isä.

Että nö molemmat Sömen-keliset opistot nän ovat itsensä kunnostaneet, vaikka kauan, varsinni alussa, oli oppi-kirjoista kova püte, se on ollut niiden johtajien ja opettajiston ylistettävä ansio.

Nistä jo onkin levinnyt paljo henkileitä Sömen kansä johtamän ja palvelemän. Nistä on päässyt jopa Yliopistonkin opettajiksi*). Moni mikäkin heistä jo on sävuttanut ja ansaitsékin sürta kunnioitusta. Ja tötysti heidän kunniansa heijastá kunniaata nille opistoillekin joiden ahjosta he ovat lähtenét.

50. *Mutta nousipa synkkä ukkosen väru taivän rannalle uhaten iskeä salamansa Jyväskylän Lukiön sortáksensa tötä tédon, kunnan ja Sömalaisüden kukostavá hedelmä-püta, jättäein jöelle heikkoá mitätöntä júri-vesä vän.*

Sömi-viha leimahti ilmi-tulén.

Vapáherra Kasimir von Kothén Wipurin Mäherrana, mütaman män Sömen korkean virkaméhen kanssa omi sen epä-kunnian että hän vóden 1850 ténolla sala-kutoi toimén sen kamalan kellon, ettei sömeksi saisi painattá

---

*) J. R. Danielson, J. N. Lang, E. A. Wainio, E. Stenij, ja O. Favén.

mitæn müta kuin ainoastån mä-viljelystæ ja uskontoa koskevä. Yhdellæ lönnillæ hæen siten surmasi Sömen kansalta kaiken män hengen-viljelyn mahdollisutta. Mäilman-tosine tuskin tætenë müalla mukomá hengen kuristusta koetetun!

Oltuansa vösia sen jælkæn Vencejæn virkaméhence, tö sömi-vihainen K. v. Kothen jællæn hípi Sömen virkalaiseksi v. 1869, jollon päsi Sömen Koulu-Ylihallituksen pällikoksi Sömea onnellistamán.

Hænen ensimmäiset toimet tarkottivat tætysti Jyvæskylæn Sömenkélisen Alkeis-opiston eli lukion hævittæmistæ. Hæn tahtoi siten oikein todellistá nimecensæ. Kun hævitys-aiie oli kypsinyt, hæen koulu-ylihallituksessa esitti, väti män muassa ettæ ylemmæt lökat Jyvæskylæn Lukiosta hævitettæisín ja sírrettæisín Mikkelin ütæn r ö t s a l a i s é n lukiön. Ván Ylitarkastajat olivat, kunniaksën, töta murha-aietta vastån, ja raukesi sínce tö yritys. Mutta hæviolæinen veti asian Senättín, jossa hæenkin istui jæsenence, ja sai sínce pörellæn enemmiston. Köleman vitake oli síis jo kohotettu Jyvæskylæn Sömalaisen Lukion varalle. Se päätös tehtiin kevæt-talvella 1871 ja pidettín nín salassa ettei päkaupunnissakån sitæ kukån mü vihice sánut.

51. Surman pä-tarkottaja itse ei kuitenkån voinut salaisuutta seilyttæ. Hæn ilmotti mitæ Senátissa oli päätetty kirjéssæ Mikkelin silloiselle Mäherralle, ja se tás sillä ütisellä ilahutti

likisic virkalaisián. Sattui arvon nín ettæ erces
nceistæ Toukokún loppu-pölella kævi Jyvesky-
læssæ ja hæen tési Senátin päätöksen.

Tösta hætte Jyveskylæssæ. Kokónnuttin,
péttettin laittá læhetyskunta Helsinkín ja, jos asia
vátisi, aina Pétarín, töta ková kohtaloa vélæ eh-
kæsemæn, jos mahdollista. Læhetystön valittin
neljæ mæstæ, yksi joka valtio-sædystæ: *Schildt*
W. S., *Stenius K. K.*, *Gronblad Oskar*
ja *Særkkæ Juhó*, tæmæ talon-omia eli hal-
tia *J:kylæn* pitæjæstæ. Rovasti *Stenius* ei pæssyt.
Müt menivæt *Kesækún* alussa *Helsinkín*.

Sellæ kúlivat asia-kirjain jo Toukokún kes-
ki-ténoilla Senátista læhetetyñ Pétarín esitettæ-
viksi Hænen Keisarilliselle Majestétille Sömen
Isoruhtinalle, mut Pétarista Ministeri Valtio-
sihteriltæ vélæ palútetun Senáttin joitakuuta tétöja
varten. Læhetystö kyseli korkeilta asian-omaisilta
olisiko sýtæ sen mennæ Pétarín Sömen Valtio-
Sihterille ja Sen Virastolle asiata esittæmæn, vai
jættæ Keis. Senáttin vån alammainen anomus-
kirja asiasta. Ja piammasti kaikki neuvoivat
jællkimæistæ tekemæn.

S-t ja *S-æ* kævivæt mös Senáttori *S. An-*
tellia kumartamassa asian etén. Esittivæt læ-
hetystönæ ensin juhlallisesti hænelle kæyntinsæ
tarkotuksen ja ettæ kylæ tésivæt ettæ Hallituk-
sen jæsenet kaikki aina parauden mukån valvo-
vat koko Sömen möskin Ylimán kohtaloita, mut
tétysti ne jotka ylimássa ovat syntynét, kuten *Hra*

Senáttorikin, velce súremmallalla mötce-tuntoisúdella Ylimán etua pólustavat. Sen takia he tæssæ koko Sömen ja etenni Keski-Sömen elin-asiassa tahtoivat Hra Senáttoria puhutella sádaksansa estetyksi J:kylæn oivan Isoopiston hævitystæ.

Hæen mönsi, nínsi Hallituksen tekevæn.

Sen percestæ toinen heistæ rupesi yksityisesti rötsiksi Senáttoria puhuttelemán: sano, Veikonen, onko sýtæ meidæn mennæ Pétarín Ministeri Valtio-Sihterille ja sen virastolle asiattamme esittæmæn, vai ei? Ovat keltænët meitæ sinne menemæstæ tärpétonna kulunkina vån. Syvce suru syttyisi jos a i n o a S ö m e n - k e l i n e n korkeampi koulu, ja velcæpæ nín oivallinen, hævitettæisín*).

Sihen S. Antell, júri kuin olisi joku omi-tuinen melen-líke hænessæ vavahtanut, vastasi rötsiksi: No koska nuin sörán minulta kysyt, nín mince mös sörán sinulle vastán: Teidæn kæyntinne tællæ Helsingissæ ei vaikuta ikihin mitæn. Sillæ kyllæhæn sen ymmærræet ettæ eihæn Keis. Senátti teidæn pýnnostæ müta pëtostænsæ, jonka se kerran on tehnyt; se on mahdotonta. Mutta menké Pétarín, kæynti sellæ sáttaneisi jotakin vaikuttá. En sano teidæn sellækæn kæynnílænne mitæn mütosta ençé sávuttavanne, mut lené sínce kuitenni pikkuisen mahdollisútta ehkæ.

---

*) Sillon eivæt tennët ettæ Antell oli kannattanut tóta hævitystæ.

Hænen parempi minûs, hænen sömi-ystävällinen tunne, sydæmen këlet hænessæ since soivat. Puhuteltu kïtti hæntæ hartásti hænen neuvostán, ja päätös heidæn heti læhteæ Pëtarín oli tehty.

52. Pëtarissa læhetysto kævi asiataansa esittäemæssæ Ministeri Valtio-Sihtërille Reivi Armfeltille, Hænen apulaisellæn Vapáherra Salaneuvos E. Stjernvall-Walleenille ja Komitéan jäsenelle Senáttori Salaneuvos F. af Brunérille. Heidæn jokaisen kohtelu læhetystoæ kohtán ja sen asialle jætti læhetystón mitæ mëluisimman muiston. Hænen Ylhæisýdelle Reivi Armfeltille antoi læhetysto tekemæssæ kirjelmæn. Since asetettín esín jotenni næin, ettæ Jyvæskylæn Isoopiston nín kunnan hævittäminen olisi lájjan mákunnan henkiselleg edistymiselleg kovin kova isku, ja ettæ, jos se ainoa Sömenkëlinen korkeampi oppilaitos joutuisi hæviön, nín papin-püte Sömessä, sillon jo kyllæ tuntuva, yltyisi mitæ pahimmaksi.

53. ALEKSANDER Toinen, Sömen silloinen jalo-lempeæ Súri Isoruhtinas, oli læhtenyt terveys-læhtëlleg ulkomálla, jotta tæmæ asia tulisi esittæn esilëksi syksympæncæ vasta.

54. Valtio-mehisellæ tajulla ja visaudella Ministeri Valtio-Sihtëri Armfelt sitten since kescæncæ meni Helsinkín, piti Senátissa istunnon, jossa tæmæ asia tuli úden tarkastuksen esilëksi. Ja päätettín tosi-tarpëllisegki pidættæ Jyvæskylæ n isoopisto ehjæncæ semmoisenán. Tæmæ Por-

vön hääpakuntá varten. Mutta since istunnossa päätettin mös perustá kahta útta Sömen-kélistä korkeampá oppi-laitosta, toista *Hæmænlinnán Turun hääpakuntá*, toista *Köpión sitä hääpakuntá* varten. Se oli tosinellinen toiminto suurimmasta tärkeydestä Sömelle.

Kenráli *Kasimir v. Kotherin* musta toimi hävittä Sömalaisúden *ainoata* ylempä opistoa, sepä júri kääntyi Sömen kelen ja kansan eteväksi edistymiseksi.

Nin korkeimman käsi johtá kansakuntien kohtaloita ja onnea, kun vån he itse sitä silmällä pitävät ja sitä ansaitsevat pysyen Jumalan Sanan ja Tavollisúden, Oikeuden kannalla.

55. *Vönnä 1873* tö Sömi-vihainen sömalainen *K. v. K.* sai virkavapautta ja virka-eron ja potki ulkomälle, Saksán, sinne jäämæn ja viime peittymæn hautánsa. Ei yhtæn kaipauksen hökausta kohonnut Sömessä hänen katoamisesta tältä. Nin häkä, haiku haihtú tülén.

56. Ikävä kyllä on Sömessä vielä muitakin *K. v. Kotherin* verrattavia Sömi-vihaisia henkilöitä, jotka pöyhkeilevät rötsinkélensä taidosta ja pitävät itsensä joinakuina ylempinä olentoina. Vaikka, näköhän joskus vähätkin päi-vä-paistessa koreilevan.

Nö rötsikihkoiset yltyläiset kerskävät sitäkin että heidän kulturi, Rötsin keli, on Sömessä jo monta vösisatá hengen korkeinta viljelyä kannattanut. Eipähän. *Latina* sehan oli sitä

virká Sömessa pitämässä ennen. Ei ole poltakán vösisatá jaellepäin kun Sömen Yliopistossa esim. Tédistén-kokeláksi filosofiekandidat pyrki veltä ei vädittu Rótsin kelen taitoa tuskin ollenkán. Latina se se sillon veltä oli pækélenä opittava ja kaikissa siihen kuuluvissa aine-kirjotuksissa ja julkisissa opinnäytteissä käytettävä. Latinán piti perehtyä täydellisesti máilman yleisensä tédékélenä. Rótsissakin sillon moni etevä Tédemés julkasi tétellisä utelemisiän latinaksi. Olikin rótsinkélinen kirjallisuus, mitä Tétéisín koské, sillon veltä heikko, jos kemää ja Rótsin Tosinetta erotetán. Velttétontä oli sillon Sömessa turvántua muihin kirjallisuusín, tavallisesti Saksan- ja Ranskan-kélisín, sen joka Tétéisín tahtoi tutustua. Ja onpa se velttéttomys veltäkin olemassa ja tulé vastakin nín olemán.

57. Hurjimmat Sömi-vihalaiset nimittävät itsensä *V i k i n g e i k s i* ja pitävät tön nimen kunnianansa. No mitähen jaloutta se nimitys sitte merkinné? Se merkitsé pakanúden aikuisia meri-retkeilöitä, meri-rosvoja, jotka purjehtivat ja kävivät meren-takaisia véraitá kansoja rosvoilemassa sekä tulella, mékalla hävittämässä. Tösta jo voi arvata mikä henki, mikä viha vikingeissä, meri-rosvoissa, hehkú meihin Sömiystävín.

58. Eräs etevä henkilé *K. K.*, Sömen més ja muinaisten oiva-kirjallisuúten tuntia, sattui jossakin kirjelmässä „*K e s k i - S u o m i*” lehdessä

kuvallisesti lausumán: ex oriente lux, se on idæstæ valkeus. Kas tóstapa nousi hirvee horince meri-rosvoisten lehdistæ. Sitæ karjuivat miltei mánkavallukseksi ihko. Mutta eiko idæstæ joka ámu nouse pæivæn valo? Eiko idæssæ kukkinut muinainen oivakirjallisuus levitellen valo ja ihanúttá ihmisille? Ja eiko Vapah-taja, se iäinen Valkeus, idæstæ sæteillyt?

59. *Tö yltyvien rötsikihkoisten viha meihin on kyllæ ilkeæ ja ruma pilkku oloissamme. Mut pitækkemme sitæ vån jonakuna hæte-ilménæ heidæn olemattomassa hædæssænsæ. Se mäs kihot-takón meitæ kivámmasti tóksentelemæn Sómalai-súden eduksi sekæ kohtelemán heitæ hycensón-toisúdella. Sömen lapsiahan nekin ovat.*

60. *Joutsen purjehti joella
Læmpoisen kevæn valossa,
Jalo lintu joikueli:*

*„Viha, Vihatar, nõ Hornan hirveæt sikiot,
Tulta hurjemmat, ne sö sydæntæn, muita myr-
kyttæ, hævittæ.*

*Lempi, Lemmetæ r jaloiset lapset taivahiset
Onnea ylintæ löjailé, sytyttæ, ylénsæ levittæ“.*

61. *Omituista kuvá osottá Herra C. G. Estlander. Kevällä 1887 hæen eræssæ tilai-súdessá Helsingissæ julisti, ettæ hæen M. Castrénin rötsalaisesta kænnokestæ on oppinut Kalevalá kunnioittamán ja ihantelemán. Hæn, korkeasti oppinut Sómalaainen, Sömen*

Yliopiston Esiopettaja Nyky-kansain kirjallisuudessa ja Taide-tätessæ, hæen nuin melkén kerskailé taitamattomuudestán Sömen kelessæ, punastumatta. Sýstæ voi kysyæ, eiko Sömen kansa ole nykyisæ kansoja? Eiko Kalevala kúlu Sömen Kirjallisúten? Ettæ se on oiva runo-teos, sen itse hra E. kin mónté. Eiko se sís kúlu hra E:n tétésén? Eiko herra E. ole Sömen virkamés ja velvolinen Sen etevæmpé nörisoa opettamán? Ja kuitenkin hæen ei pysty alku-kéléllæ, Sömen omilla sanoilla omistamán tön jalon teoksen ihanútta, ainoastán vérán kelen nojassa, kainalosauvalla ván hæen kompelo!

Kyllæhæen tosin Sömen kéli on varsin vaikea oppia; ei jokainen siihen pysty. Mutta kummallista kuitenkin, oppivathan nó, hra E:n mälestæ, typeræt Sömalaiset tóta keltæ, ja vélæ ihmällisempi, nó raukat ovat löjaillet tóta Kalevalákin joka ihmetytté yksin hra Estlanderiakin. Mutta jos nó uskaltaisivat ruveta vélæ etenemén, ylenemén, nín uhkasi hra E. sírtýæ pois koko tósta Söimesta, Runeberg toisessa kourassa, rótsalainen Kalevala toisessa. Ja tó isenmäallinen uhka sepæ nín mëllytti sanotussa tilaisuudessa hænen læsnæ-olevia hengen-heimolaisiansa, jotta ne nostivat hænet korkealle ja taputelivat kaetosicensæ hænelle.

Vai olisi hra E. tosiánkin nín kevyisesti valmis hylkémén Syntymæ-mátansa!

Toisin ovat meidän mainiot mehet *Runeberg*, *Topelius* ja *Snellman* toiminut. Vaikka heitä olisi avo-sylin otettu Rötsein, kehoittamallakin, niin eivät ole lopunet armasta Isenmâstansa Sömosta. Isenmân-lempi heissä on heitä sitonut siihen. Se on ihana kuva Sömen Tosinässä.

Pystyissä pysyvä yleensä on ylistettävä ja autuallista. Erehtyvä on ihmisellistä, mällistä; mutta sitä tilasta ylentyvä sevä on ihmillistä, taivallista.

Ennen nörena hra *E.* harrasti sömeä. Hän ylioppilana oleli Keski-Sömen mâkunnassakin kœyttineisesti harjottamassa tæte keltæ, jota hän sitä ennen oli têtineisesti perustanut. Hän sis taitâ Sömeä. Mutta vœheinen Sömen kansa on puserrettu voimakkaiden kansakuntien vœlin. Se tarvitsê sen takia jokaista lastân sitä kannattamân, sitä lemmellensæ sõjelemân, sâti sitte nîn têtisicæ poikiansa kuin hra *E.* Pankâ tôte sydæmellenne! Mitæ polipœivœnne on erehtyellen laimin-lönyt, sitä sitten on elcœmœnne ilta hyvittœvæ levitellen Teidœn ja Sömen kansan vœlin sovinnon ihanûtta.

62. Ja kyllæ arvon onkin nyt jo Sömen kaikissa sêdyissä, korkeimmissakin paljon Sömystœviæ, jaloja henkilœitæ ylimmœn sivistyksen omivia. Moni heistä jo on valmistanut itsellên ylevä sijâ Sömen Tosinässä.

Yhden vän tæssä maininnen. Hæn oli ensimmäinen joka vapátahtoisesti Sómeksi kirjotti Oikeuden poytækirjoja ja pêtoksia, ja vapautti siten sómalaista kansá kihlakunnassán r ó t s i n - k e l i s e s t æ o r j u d e s t a . Se kunnian-més on nimeltæ *K á r l e F e r d i n a n d F o r s s t r o m*.

63. Valvella ja tosi-vapána Jumalan Pyhäen Sanaan nojassa ja siihen perustivalla puhtalla korkealla Tavollisúdella, jota æidit, isæt ovat herættænët, ja opettajat terottanët, on Sömen kansa oleva uskollinen yleve-mélisille *I s o r u h t i n o i l l é n*, *Hallituksellén* ja *itsellén*.

64. Tæmæn háskuja on ominut sen sitren onnen olla *s i l m æ n æ* ihailemassa, ihantelemasakin Sömen Hengen, Tædon ja Toimen korotusta. Mutta tæssä ylennyksessä on mós korkea kehotus, vakava vátimus meille keskinæistæ sopua hoitelemán.

Toisinán næt tapahtú ettæ, kun lintuset nurmikossa rídellæ ritisevæt, joku peto-lintu korkealla kítæve ækkiæ nölona iské kyntensæ nihin.

65. *S ó m e t a r s i v e e t y t t o ,*
Jalo impi ja ihana,
Lausui illan laupeussa,
Amun armahan ihassa,
Sömen pæivæn, ön sulossa:

„Soisin ettæ Sömen taiván alla asuwaitet
 Iki-sovintoa veljellistæ solmisi

*Jalo-sürestä ja sulo-Sömen onneksi!
 Sömen kansa Isânsæ Iæisén silmænsæ nostá,
 Itse væhæinen, turva sen on Jumalan voimassa.
 Taivainen! tukeas omitit Sinæ Sömelle ennen,
 Armias armosta sö söjäs Isæ Sömelle aina!!“*

Oikaistava:

<i>Sivu</i>	<i>11</i>	<i>rivi</i>	<i>2</i>	<i>alh.</i>	<i>seis.</i>	<i>yksincn, lue</i>	<i>yksincn.</i>
„	<i>15</i>	„	<i>12</i>	<i>ylh.</i>	„	<i>kceyttön</i>	„ <i>kceyttön.</i>
„	<i>25</i>	„	<i>11</i>	„	„	<i>tás</i>	„ <i>tás.</i>
„	<i>27</i>	„	<i>12</i>	<i>alh.</i>	„	<i>ilostelevasti</i>	„ <i>ilostelevasti:</i>
„	<i>38</i>	„	<i>3</i>	„	„	<i>kunnioiti</i>	„ <i>kunnioitti.</i>

Jalo-ikäisiä ja vaimon-ikäisiä
 Sitten Herra Juhana...
 Pöytäkirja...
 Tammikuu...
 Aika...

Oikaisut:

250	11	11	2	alk.	sis.	Yksim. luv.	Yksim.
"	15	"	12	ylh.	"	Yksim.	"
"	25	"	11	"	"	Yksim.	"
"	27	"	12	alk.	"	Yksim.	"
"	38	"	3	"	"	Yksim.	"

Hinta: 75 p:niaë.

Guom. brief. 3.
Schildt

KANSALLISKIRJASTO-KANSALLISKOKOELMA

120 102 0595

+

